Айтуучулар { 1. Танов А.
2. Сыдыков Ч.

ОШ ОБЛАСТЫНАН ЖЫЙНАЛГАН

"МАНАС"

~~11142~~

Институт языка, литературы и истории
РУКОПИСИ
Инв. № 226
89 сбр. 1979
Кир. ФАН СССР гор. Фрунзе

1. дептер.

МИФТАКОВ Каюм.

19 25/YI — 25/XI 47. жыл.

ОШ ОБЛАСТИНАН ЖЫЙНАЛГАН МАНАСтын майда варианттары.

Жыйнаган: Мифтахов Каюм

I-дептер.

19 25/II – 25/XII 47

Сөз башы

Чоң-Алай, Жоокаттан жыйналган "Манастын" 6 майда варианты болдугу да Манастын балалык чагына байланышат. Бул биздин үчүн жаңылык, себеби түштүктүн классиги болгон Маматов Төрө Манастын балалык ~~[illegible]~~ чагын айтпайт. Бул варианттар бири-бирин толуктайт. Булар элдик масы, жоо жомок, качуу жомок түрүндө айтылган.

Алардын айтысын бириктирип Манастын балалык чагынан, Манастын түштүк варианттарынан болгон „Чоң казак" казасап, Масыктовдун чоң казагына кошууга тийишкүн.

Түндүк варианттар менен түштүк варианттары Семетейде окшош, бирок Манас варианттарын арасында айырма көп. Бул айырмачылыктар түштүктордун узак убакыт ~~түндүк кыргыздардын~~, түндүк кыргыздардан айрылып жашагандыктарынан болсо керек. Экөөсүнүн бириктиринде Манас туурасында болгон

картина ачыгыраак кө-
рүнөт. Туштук вариант-
тарда мүнөздүүлүк көп
сакталгандыгы да дароо
чыгаруу жарабайт.

Билинүү туштуктөн
Манас жыйналып бүткөн
деген сөз эмес. ~~Эмне~~
38-райондон үч райондон
гана жыйналган: Чоң-
Алай, Жоокат, Үч Терек
(Жалал-Абат об. Кожоков
Семетейи) райондорунан
гана жыйналган. Калган
35 район текшерилбеген
деген сөз болот.

Мифтаков К.Т.

19 5/XII 47 Фрунзеде.

~~Керектүү үзүлтөлөр~~ 8

Манас

Ташов Ахун

Урим — Урим, Уримкан,
Уримкандан Буякан,
Буякандан Чаякан,
Чаякандан Чакынкан,
Ноокат. 1947.

Жакынкан

Алтай тоонун сыртында
Алты сан чыныкчи бар экен,
Чаап чыгып кетти дейт,
Чер-ай тоонун сыртында
Жети сан чымын бар экен,
Чаап чыгып кетти дейт.
1947. Ташов А.

Көлбаев Мурат.

Гулчора

Жаякан,
Чаякандан Чаякан,
Чаякандан Каракан,
Каракандан Чакынкан,
Чакынкандан Манаскан.
Ноокат 1947

Атуучу: Колбаев Мурат. x)
Жыйнаган: Мифтахов К.Т.

~~[illegible]~~

I. Манас.

1. Чакыбек:

- Бай десе, бай элем,
Кан десе кан элем,
Кол ногайдагы баш элем.
Уулдуна уча тартты,
Кыздууга кыт малап,
Тош тартты.
Маңа кална менен кол
чечик тартты - деп,
чакыбек таарынат.

---

x) Ош областы, Ноокат району, Кеңеш с/с., Сталинзу Жаркаргон каштазында. Укмуштуу Чодон Манасчыдан үйрөнгөн.

Кокту минип кыдырып,
Кош шамал ке ургузуп,
– Чыйырды сени жейбесем!
Менапсыга кетпесем!

Чыйырды:

– Эр элүүгө чыкканча,
Катын кырккa чыкканча.
Беш убак намаз окубай
Бир кудайдан тилебей,
Кең Кол Ата, Кең Мазар,
Ошмясы тең мазар.-деп,
Бир кудайдан тилеп
Көп эле той берген экен.
. . . .

II.

Чыйырды

– Алматы сулуу көп экен,
Ай сулуу сулуу жок экен.
Тегерек кулче нан бар,
Сарттын журтун кыдырдым.
Кызарак кызыл таш бар,
Кыргыздан-журтун кыдырдым.
Мортон тийбеген эшик калбады.

Эрдин жибеген кашык калбады.
Алмабы сулуу көн экен,
Ай сулуу сулуу жок экен. —
Манас
— Куруп тилди аныбат,
Куруп тилче сала бар.
Көчө
Катынкан кызы Карабөрк,
Таш Коргандай талаадан,
Кыз алгандай болбадым,
Ачача төшек басбадым.
Ак өргөөгө кирбедим,
Анан парзант болбады.
Таарыктын кызы Жанылай,
Чакырттын алдым үйүмө,
Онан парзант болбады.
Куруп тилди Аныбай,
Куруп тилче сала кор!
Жоопун канды исындай кор! —
Аныбат
Жогордагы ырды Жаныкан
Аныбайда айтар.

III.

Наклай

Кытайдан келген кырк тончум,
Кыдырата чечкен ким болду?
Менин булдирген ала көйнөгүм,
Булкулдотпой
Чечкен ким болду?

Манас.

Кытайдан келген кырк тончуң
Кыдырата чечкен Манасың!
Сенин булдирген ала көйнөгүң
Булкулдотпой чечкен Манасың!

Наклай

Атакем ат байлабас акырга,
Ат байлаган ким болду?
Абыр кол ичинен Шабыр кол,
Шабыр ат байлап өткөн ким болду?

Манас

Атакең ат байлабас акырга
Ат байлаган Манасың!
Абыр кол ичинен шабыр кол
Шабыр ат байлап өткөн Манасың.

Накылай

Атаңыздын керегелүү кең үйгө,
Көрүнүп салам берген ким болдуң?
Атакеңдин босогалуу боз үйгө
Байлап салам берген ким болдуң?

Манас

Атакеңдин керегелүү кең үйгө
Көрүнүп салам берген Манасың.
Атакеңдин босогалуу боз үйгө
Байлап салам берген Манасың.

Накылай

От боюнда шиш кабап,
Сыдырып жеген ким болдуң?
Аягында ысык бал,
Агытып өткөн ким болдуң?
Баш жагында муздак бал
Суусун кылган ким болдуң?

Манас

От боюнда шиш кабап,
Сыдырып жеген Манасың!

Аягында ысык пал
Атрап өткөн Манасың.
Бош ичигинди муздак пал
Суусун кылган Манасың!

Жаклай

Кой дегенде койбойсуң адам!
Кайдан бет адам экенсиң адам!
Тур дегенде турбайсың адам!
Итпен бет ирак экенсиң адам!

Жаклайдын энеси

Эки шуңкар баласы
Жем талашып жатпайбы?
Эки кашкир баласы
Бан талашып жатпайбы?
Тышта турган кырылгыр
Туптубу экен басыкөр!
. . . .

Метае

Кара бет сени кылбасам
Сени мен олпса кыштап албасам!
. . . .
. . . .

15/V

Манас

Аре канчык катын болгонбу экен!
Куу канчык катын болгонбу экен!
. . . .

V

Арбике (Балдыз)

Асманда кадала тартай биз болуп,
Эргиип биргечип кетсек,
Аялың туруп каларсың неде!

Манас

Көтүнүңдөн куу тумшуктай биз болуп,
Суурулуп алып бир кайсак,
Анда аласың некечи балдыз!

VI

Кыргын чал

— Кече үй ичине кирип барганда
Кой дегенде койбайсың,
Койдон бетпаак экенсиң
Кет дегенде кетпейсиң,
Иттен бетпаак экенсиң! —

деп, сені итке теңеп,
Неге сені жарыдаѳ қылмаи
Нақылаи эмесни? - дейт.

II. Қаншкей менен
Бакай.

Бакай
Туногон анти ичбеген,
Тунде эшикке чыкбаган,
Каидан бер сен неуирдан канн!
Каншкей.
Озибизди неоо алди,
Абике, Кобеш кул алди.
Айдандаги көп минди
Айдат кетти эки арам.
Ак куржени минен коп пунди
Салып кетти эки арам.
Бакай.
Уришса да оз жакшт,
Талашса да оз жакшт.
Каншкей
Менкече кашкарга казат кылганда
Ак алпак кучин сурап баргинлин.

Шунда арамдан бек таарынып кеткемин.
Мен атама барбаймын,
Кыјатлардын Коңурбай
Кирип кетмешен. дейт.

Бакай

Ак тикен-түбүн
Арчагатуудай кыласың!
Сени аман алуучу
Алчаңдатып миңүүчү.
Урушса да өз жакың,
Талашса да өз жакың.
Каракан кирип сен кеткин!

19 I/[illegible] 47

Манастын кашагы

Төрөм Манас барында
Төрдө чубак бар эле.
Төрөм Манас өткөн
Төрдөн чубак кеткен.
Катың Манас барында
Капшатта чубак бар эле,
Катың Манас өткөн
Капшыттан чубак кеткен.

Орта жерде оркашын,
Оркачар калды катпан жер.
Бөлек жерде бөртейтин,
Бөричер калды катпан жер.
. . . .

Манас

Өзибиздин мусулман
Кашкайдин жылкисин ыйтгенин.
Капырдан жолайдын
Бир жылкисин тутгенин
Мунан өлсем күн эле
Өзиме тагар эр эле.
Кытайлардан жез билек
Жезбилек жылкисин тагенин.
Мунан бир өлсем күн эле,
Өзиме тагар эр эле.
Кытайлардан Коцирбай
Коцирбай жылкисин тутгенин.
Мунын бир өлсем күн эле
Өзиме тагар эр эле.

III. Семетей Каракандын шаарында

III. Сӧметей

Сӧметей I

Ак тышкарды алып бергазым!
Карт коразды кагып бергазым!
Бир ындырып беретин газым!
Бӱгин бир кӧрек кынарыңгазым!

Таздар

Сениң ак тышкарың алып берер,
Сениң газың чок тӧрчи (Кенгин)
Карт коразың кагып берер
Газың чок тӧрчи!

Анан Сӧметей тӧрчи
деген сӧздиң маанизин айтып
бер деп кысат.

Таздар.

Сениң тӧриң Галас болчы!
Атаң Матас болчы!
Чоң атаң Жакып кан болчы.
. . . .

Ӧлӧӧнгин Сӧмӧтейдиң бардык
ӧмӱр баянын айтып чыгат.
. . . .

Кашкет

Базарлуу шаар шум шаарым,
Барба десем, болбайсың.
Кермелүү шаар шум шаарым
Кетбе десем, болбайсың.
Чакамда кеннер кундузум!
Башымда чолпон жылдызым.
Ой малуу килем, он килем
Орчожип жүүртүн мен билем.
Беш мантри белден кыйуучи
Онадан катып өтесиң?
Кыйатлардын уйлин
Беш мантри белден кыйуучи
Белсешип жоого тийуучи
Онан катып өтесиң?
Ой-ой муу деген шер келет,
Он бориси бир келет,
Онан катып өтесиң?
Кыт кыя муу деген шер келет,
Кырк бориси бир келет,
Онан катып өтесиң?

Семетей.

Ой-ай муу деген шерди атат.
Он бори деген итра атат.

Итпен да ҳам кижи коркабы?
Кыт-кый муу деген jерди айтат,
Кырк бари деген итти айтат,
Итпен ҳам кижи коркабы?

Каникей

Тамактын суу ташкан суу,
Тал башынан ашкан суу.
Бурулуп ытеген jерлери
Jуут айылдан jар болгон,
Тубинде казандай jатрус кал-
дырат.
Ӧтерге таңда jсалдырайт,
Оны кыттын ӧтесиң?
Ӧзибиздиң Кең кӧлде
Кылмыздыги кыз баланың билеккей.
Балтырганын сурасаң,
Балалардын билектен.
Ачаларын сурасаң,
Асы айрын jурактен.
Ачка адам ашын jейт,
Тычак минен jерин jейт.
Боош-боош сӧзи бар,
Бозиниң учкан казы бар.
Ыраздары кумтирип,
Jаткан кумык кӧринбейт.
Ошы jерге сен чыксаң,
Атакеңдин ак сарай

Ане шундай көрүнөт.
Атаң Манас өткөн.
Алтынын эшек мышына
Кыш пиширип чай салдык.
Алты заман өткөчө
Турбы экен деп салдак.
Үсөрүнүн эшек майына
Кыш пиширип чай салдык.
Үсөрү заман өткүчө
Турбы экен деп салдак.
Кылычында мөөр чок,
Кылганында өчүн чок.
Кылычы турат илүүлү
Кынгасынын баарыны
Ак сарайда чытуулу.
Садагы турат илүүлү
Сатишинин баарыны
Ак сарайда чатылу
Тор бөдөнө торгай көз,
Чаң бөдөнө чымчык көз,
Атаңдан калган кара саат
Ана кайбат алакел!
Сугайына суук булак суваган

Кемпирине чидабай
Тогуз токай кеюлган.
Асан уста алтнай неатин
кидаган.
Бир кадакка чидабай
Асан уста неадаган.
Исакшт уста болакбай
Исайин кошшин иштеген.
Тор бодене торгай коз,
Чип бодене чимчик коз
Атаздан калган кара савт,
Муни койбай ала кел!
Исакшт таяк корипсе,
Бакай ата деп алгин!
Атаздан калган Кумайик,
Кумайикти ала кел!
Ак шумкардин балдари
Темир капон болгандар.
Ак шумкарды ала кел!
. . . .
. . . .

II.

Бакай

Куддай сакал агарткан,

Куушундай көзүн кызарткан.
Жерден чыккан жериңби?
Жыймыз канча сениңби?
Сен тегиңди айтып бер,
Тегиңден тааналамын.

Семетей

Менин тегим сурасаң,
Жерим Талас болучу.
Атам Манас болучу.
Чоң атам Жакып кан
болучу.
Өз энемди сурасаң,
Каракан кызы Каныкей дор
болучу.
Чоң энемди сурасаң,
Чыйырдылар болучу.

Бакай:

Көрөр күнүм бар экен,
Ичерге суум бар экен?
Байбичесине айтат:
Манастан калган Семетей
Эрече жетип, эр жетип,
Эрбейип атка минигтер.

Туугандын өзүн алат экен,
Тушмандын кечип алат экен.
Танас-Манас болгонда,
Манас мен-манчылан кемеңде,
Бакай байтал болгонда
Алам-Чалам калгайда.
Манас нести кара албай
Камчы эле Семетей.
Асыл байталга чала
Тыйын болуп келди дептир.

Бакай. (Исаканкага)

Баякы Манасјан калмак Семејет
Эреже ичерин эр ичерин,
Эрбейип атка миниптир,
Эл катары болуптур.
Чоң атамы сурап барам деит,
Сүйбөсө ушундан кайтам деит.

Исакин кан

Исан баланы ысалдырајат
Деген элине дениши болуптур.

Байбечесине

Бакай канга пал чатка!
Семетейге уу чатка!

Ак тикен тубин орчигандай
Кыла-кар!

Бакай

Сӧнӧтейге кун турынайтыр:
Андаҕа суусин кайганда
балам!
Абал суусинди чоҕ атыҕадыр!
аичсин!" деп, Сӧнӧтейге
айтып кайган болат.
Бакай ӧзиҥин паан
ичип ийберт. Сӧнӧтей
чоҕ аташына сунат. Ал
ичишин бӧлин саҕалына
куйып ийберт. Саҕалы
исыдып туштип калат.
Кайганын итке бергитра
эле, аны каалыгат эки
ит да ӧлип калат.
Анда Абышка, Кӧбешке
барат. Анда Кӧбеш:
"Сӧнӧтейди урим букра
ийберип элт алып кел-
дыҥбы?" деп, Бакайды
бакат итипен бирсайса,

Бакайдин баши айрилип
кетти.

Абике:

Баш айрилса бөрк ичинде,
Билек сунса, йэң ичинде,
Мейманлар кәлмәгәндә,
кийин: "Ал кәлманга алди-
ңизга" кәлгин берейник" дәпти.
Бакай Абикәгә Семәтәйдә
алип кәлипти.

Бакай:

"Алакандин кәлгин,
Актагимдин кок урсин!
Балам! кәлгин!" дәпти.
Семәтәй ичти.
Ичкәндин кийин, Семәтәй
атасидин калган, әнеси тап-
шурган нәрсилирини сурайти.
Анда орнида калган
әпиләри қайсәй икән,
Чиирдин ашал убақитта
балабизнин амандигини
билип турам дәп, шам
кәлгин қайтқан экан. Ал ирак
Семәтәй кәлгин болса,

бальбындан куйып калат экен.
Жаман болса, же өлсе,
Өлип, сөнип калат экен. Анар
чырагын карап олтурса,
бирде бальбындан куйып, бир-
өзүүгө жактаган, отандан
болгонда эки энеси бирде
кубанып, бирде кайгырып,
олтурат экен. Сапарындан
аидина ууп Көбешти кел-
тирип кайтканда, чырак өчүп
кала жаздап турат эле.
Олтанда эки энеси да өлип
кала жаздады.

Мамас чоралорина:
Чатама мылтык чарт этсе,
Чочып чыга бербегер чорам!
Карамылтык карс этсе,
Качып чыга бербегер чорам!
Ажалыңыз болса чорала!
Үйдө да өлесиң чорам!
Өлтирсек казы болабыз,
Өлсөк Шайит болабыз.

Айкандын кыз үйлөрдү
бир-бирден кучып өтөбүз.
Миңдин бир өмүрдө тандабайбыз.

19 2/IX 47

Жаркорган кыштагында, Кеңеш
с/с. Ноокат району.

Кылбаев Мураттын
өмүрбаяны

1870-ж. Ноокат р-ну, Кеңеш
с/с. Сталин к-зу, Жар-Кор-
гон кыштагында туулган.
Атактуу Манасчы Манасчы
Чоодон (1835-1900-ж.) анын-
дан Манасты 1883-1885-ж.
жылдарда үйрөнүп, аны Манас-
тын мазмунун бүт билет.
Манастан баштап Семетейге
чейин, ал драмасы форма-
сында айтып келет.
Уруусу Зулу Жатан. Манас-
Семетейдин мазмунун
Чоодон манасчынын айтуу
боюнча гана айтат.

„Чоодон Манасчынын эң кийинки убакытта 1818-ж. Сарайда (Ош р-ну, Кашкар кыштак жанында) көрдүм." дейт. 19 2/IX 47

х) 19 23/VIII 47-ж. Нооктурайону, Кенеш с/с., Федоров к-зунда жазылды.

хх) Өзүнүн кыска айтылуусуна карап, кичүү жомок деп айтылат.

Айтуучу: Ташов Акун
Жазычкан: Мухтаров К.Т.

II. Манас x)

Манастын балалык чагы

~~Кыргыз жазылган~~ x)

90% ыр менен/.
10% кара сөз.

Үрүм-үрүм, Үрүмкан,
Үрүмкандан Буянкан,
Буянкандан Чаянкан,
Чаянкандан Жакыпкан.

Жакыпкан иймике
Чыккан экен дейт.
Аялы кырк-ка чыккан экен дейт.
Бир уядан так экен,
Жумуртадан ак экен.
Бир перзентке зар экен.
Жанында бир аменкестай
Кылып, уулдуга учалып,
Кыздууга тоңтура тартып келет.
Уулу жок да Жакыпкан,
Кызы жок да Жакыпкан,

Көзү жок көр чоку,
Кулагы жок куу чоку,
Жытын келип тартты.

Чыйырды деген байбиче бар экен. Чыңырып тура калды дейт.

Алда неме жин оңбагыр!
Мынан беттер көр болгур!
Эмчегиңдин алдына,
Эки кедей дубана
Эртеден кечке сатраса,
Жарты нан да бербейсиң!
Саңа куда не берсин?
Жердин асты болгон бир мал
Үстү толгон тири мал.
Дүйнөдө нелмнеден кемиң бар?
Көрүнүп турат Көктендө,
Көктендөгө барамын.
Жердин асты болгон бир мал,
Үстү толгон тири мал.
Кырып жайып соёмук!
Бышып ач арыкка беремик.
Терисин шайтыстарга беремик.

Анан иатпаа килалик.
Жакин кан катуе кан экен,
Көринип турган көктенди,
Көктендиге барамык!
Көктендиге барди деит.

Жердин асти томан олимал,
Четти томан олимал.
Кирин жайин салди деит.
Башин ач-ашикка берди деит.
Терисин шайиктарга берди деит.
Чийирди мазарлдин башина
кетти деит.
Чиирди көзи уйкиги кет-
ти деит.

Эги жасаган жаткан итда
деит.
Кожо, ишен колдан итди деит:
„Мизди берсекби, же мизге
тийиган бирди берсекби?" деп,
өозина кызил алмани
Сага берди деит. Бирок
Чийирди чочип атганин кетсе
тушш экен деит.

Кумдуратып куурап олуп,
Мазар акына дуба кылып,
Жакынына карап бадырдайт.
Барса Жакып уктап аткан
экен дейт:
Алда Жакып азбагын!
Эч тешкени билдиңби?
Бир дөмөнү көрдүңбү?
Жасаган жалгап итдей деп,
Колго илен колдон итдидеп,
Жигиттерне эр. Уши,
Акрин сакал айгонон!
Кумшу сакал куп копол:
"Мизди берсекби? Же
мизге жарагандан бирди
берсекби?" деп, кызылалмайн
өзүнө сала берди дейт.
Жакыпкан суйинип:
Чымырдынын өз сөйкесин көте-
рүп,
Оз беринен бир өбүп,
Сол сөйкесин көтөрүп,
Сол беринен бир өбүп,
Жакыпкандын шешекейн
Чокейи чоч бо... теш болуп,

Шешкак минан бир болин.

Алтай тоонын сыртында
Алты сан пельмени бар экен,
Чаан чыгып кетти дейт.
Жетти ай тоонын сыртында
Жети сан пельмени бар экен,
Чаан чыгып кетти дейт.
Жаккан кап пельменина барды дейт.
Арасынан ай отти,
Ай он эки пеьл отти,
Кундон кунге кун отти,
Кун он эки ай пеьл отти.
Чыйырдыгын бойына буркалды дейт.
Чыйырды ай кунине жеерин калды дейт.

?

Эми пельмагиздин баласы,
Энесинин ичинде шаукым салат дейт:
„Олаздуу неерге тудбагын эне!
Олесе жасамын болбайын эне!
Тулаздуу неерге тудбагын эне!

Тубаса бир жаман болбойын эне!
Табылгылуу пеерге туу эне!
Табылгадаң кызыл болойын эне!
Ыргайлуу пеерге туу эне!
Ыргайдаң курыч болойын эне!
Аттың карын май бузуп,
Аганың оозын май логин!
Кестиң карын май бузуп,
Жеңенин оозын май логин!
~~Апан бир катын туршейин.~~
Апан бир катын туршенцин.
Жеңи каргыбас кыйырган,
Жеңенин башын агарткан!
Апан бир катын туршейин.
Чыпардыны карасаң,
Бир кылганын башына.
Чидерин чыгып кетти дейт.
Изилгенден узаган,
Белдемчинин боосы
Бели кееринен узулган,
Таладагы тай уркан,
Короодогу кой уркан,

Калың ногай эр уркып,
Чыгырдыга карасаң,
Бир кыймашпи башына
Чидерип чыгып кетти дейт.
Бир кыймгага барып,
Торен таги кайди дейт.
Бир өре кечизге
Чорен таги кайди дейт.
Кыймагыздың баласы,
Козин корсең бөткилдей,
Көриндеги кеуиңкиде.
Оозын корсең капкай бар,
Мурдын корсең, чаптай бар.
Илеби неука көринет,
Чечен несеги болгидай.
Маздайт неатик көринет
Баатыр ноигит болгидай.
Эре-сере болганча
Эрбейин атка мингенде.
Исакалуу ток кийгенде,
Исалдуу атка мингенде,
Как эткен карга кайбанда,

Кук эткен кузгун койбас да.
Новалмагузын хайине
ноңдар келiп корди дейт.

Алп сарсар куйрикеиз,
Алп сарсар тумчиксиз.
Барган адам көп экен,
Кайткатадам шак экен.

Баары да аргызга неө-
кеп кенди дейт. Шуп
эки ортада Абдана
Куулдай деген немзин бар
экен. Сүйинчиге барды дейт:
„Таякеме, таяке!
Сүйинчи да сүйинчи!
Таа неседемди сурасың,
бир парзентти таап-таап бу
Кайда.
Көзин көрсең быткылдап,
Көрингенди неуркидай.
Оозин көрсең, катјай бар,
Лабы неука көринет,
Чечен неинит болгудай.

Маңдайы жайык көрүнет,
Баатыр жигит болгудай.
Эре, сере болгонда
Эрбейин атка мингенде,
Жаканду тон кийгенде,
Жаңдуу атка мингенде,
Как эткен карга кайбаседа,
Кук эткен кузгун кайбаседа,
Ондо турган неме эмес.
Анда жакшы кан айтат дейт:
„Бу [illegible] айтканың чын болса,
Ала айгырдын үйүрү
Алтымыш кана бир болди.
Андыңа салып айдап ал!
Бул айтканың чын болса,
Жерде айгыр үйүрү.
Жетимиш кана бир болди,
Андыңа салып айдап ал!
Торы айгырдын үйүрү
Токсан гана бир болди,
Андыңа салып айдап ал!
Азырки сөөга бу болсын.

Эсен-аман мен жетсем,
Тоздастан торка тон берем.
Жемдестен жорга боз берем.
Таш тибактан эт берем,
Камкалуу шаар эл берем.
деп, бир алтынын, бир
жерин, бир токсан уч
уйир жылкысын алдына
салып айдап берди дейт.
Эми Жакып кары:
Талас деген жерине
Калың ногай элине
Келе жаткан кези экен.
Тунди тунге буруулап,
Тундеп жүрүп келди дейт.
Аблаке куш суйинчиге
Кеткенден кетпин,
Ак-сарсар куйрук сиз,
Ак сарсар куйрук сиз
бапам жусам дем, кеп
канда дейт:
Жутамын деп жута албай,
Кетемин деп кете албай

Бир чынар терек бар экен,
Кемип конуп калди дейт.
Чинар терек чырпират барып
тоқтади дейт.
Баланин эки козинде эки
чирак жанып жатат дейт.
Чүргеде жаткан бала
Айтарина бул алып,
Айрип коё берди дейт.
Сүт оорчине булашып,
Сүт мен коё берди дейт.
Алп сарсар күпүриксиз,
Алп сарсар түмчиксиз
Бооргк тағзуум бооринда
Бешик тағзуум белинде,
Баланан жуни башинда.
Саңа неминенин дарди өтти?
Жылмагиздин баласи,
Чиренип турип атмади.
Бооргка боом бөре этип,
Үзүлүп кетти дейт.
Жылмагиздин баласи.

Чоғактарын чорчоздан,
Тамактарын тараздан
Бир небумагашин башина
Жугурип чыгып котра
детт.
Читден нелани кылдидатт.
Чорнытан оттu кылди датт.
Кылымоғуздин баласи
Саар тартқан экен детт.
Кеч пешинде коё берди детт.
Алсарысар кутрыксиз,
Алсарысарар тулмчиксиз
Дандайтын тушин калдидатт.
Кылымоғуздин баласи
Атасинин шаарина
~~Атасинин шаарина~~
Алып пеурин калди детт.
Кажап калды кеурк
чорасы минып келе неат-
канда, аны алыдат корып
калди детт.
Кажиткан пеурин атрат датт.

Таниң минеп кӧрӱп кал!
Туубай туба чоксеңчи!
Кара басып ӧлчеңчи!
Аал сарысар кутриксиз,
Аал сарысар кутриксиз
Барган адам көп болган,
Кайткан адам чок болган.
Ноллогуздиң баласы
Аты карман алыптыр.
Оңа турган неме эмес,
Кыргиның алган кырк чара
Кайкының алган көп чара!
Кыл мизинде ичкенде
Кылмесиздайың кырылгыр!
Атранында ичкенде
Аллесандайың кырылгыр!
Кара мыйык карс этсе,
Качып чыгып кетесиң!
Нотаҥа мыйык чорт этсе,
Кочып чыгып кетесиң!
Баариң бирдей чолпан көз.
Баариң бирдей айран көз.

Манас

Эртеректе баскын дем,
Дарбазани ачкын дем,
Дарбазани ачты дейт,
Турнагин китини чачты дейт.
Кырк чораси минен кирип,
Ичиден дамда калып,
Исабин алды дейт.
Эми нэы Могуздин баласы
О ягина жүгүрүп,
Бу ягина жүгүрүп,
Тогуз бакса коргондан,
Томиртдан аша албай
Айсарисар күчтүксүз
Канатынан бу кармап,
Кайрат минен сүргүттү.
Тонтойуп туруп калды дейт.
Күчтүн тарпаси минен
Исакин кап минен Чыйырды
Ойганып кетти дейт.
Чыйырды айтарина буламын,

Антын кайа берди дейт:
~~Чапырды атрагына буулаган,~~
: Онда Жакып ойдачир!
Бунда Жакып тайдачир.
Кудайым бербесе,
Бербеди бу дейсиң.
Берсе асырап да албайсың.
Кыргынуң алган кырк чора!
Жоткунуң алган кырк чора!
Кымызыңды ичкенде
Кылтыңдайсың кырылгыр!
Айраныңды ичкенде
Алкаңдайсың кырылгыр!
Баарың бирдей чолпан көз,
Баарың бирдей айран көз.
Эртерек да баскын дем,
Дарбазаны ачкын дем.
Дарбазаны ачты дейт.
Тырпагын ичин чачты дейт.
Жолмогуздун баласы
Эсиин калган экен дейт.
Энеси эми чычып сала берди дейт.

Энезин öнкезин
Куулыра сууруп калды дейт.
Öлбезин билди дейт,
Мынтыгынат кулды дейт.
Тöлмогуздын балазы
Эки кундо эне деп,
Алты кундо ата деп,
Бир кун саар болды эле,
Бар байнакка таш салып алып,
Таңдайын туруп алды дейт:
« Ай ланайтын атам!
Менин ајымды абдан ајат кор!
Изимди абдап издей кор!
Колымды бир алаллајып коё кор!
Јакшы кат катје кан эжен,
Ала байјал сойды дейт,
Ага ишпин леыты дейт.
Тумен байјал сайды дейт,
Тогерек неурттып лесытды дейт.
Молданин баары келди дейт.
Ишандын баары келди дейт,
Капсаттын баары келди дейт.
Корса ишанды рнјенті дейт.
Неурт заризип калды дейт,
Ишмат, Ташмат катјсак деп,
Неурт задизип калды дейт,

Эл зарыгып калди дейт.

Шуның ортасында туўрасы
бир карыш, узын эни карыш
кедей дувана келип калди
~~келип калды~~ дейт.

Журт зарыгып калган экен дейт.
Эл зарыгып калган экен дейт.
Бая кедей дувана
Айтарына бул алып,
Айтып коё берди дейт.
Сүйлерине бул алып,
Сүйлеп коё берди дейт.
— Кедей кайды дебесең,
Сакат кайды дебесең,
Мунын атын мен атайын,
Мунын изин мен издейин.
— Ай налайын дувана
Кедей кайды дебей ме.
Сакат кайды дебей ме!
Бая кедей дувана
Айтарына бул алып,
Айтып коё берди дейт.
Сүйлерине бул алып
Сүйлеп коё берди дейт.

Урим-Урим, Урумкан,
Урумкандан Чаянкан,
Чаянкандан Жакыпкан,
Жакыпкан уулу Жаш Манас.
— Аркасында
Алтын кулач катын бар,
Канкор Манас аты бар.
Болсо болсун деди дейт.
Кол котерип ийди дейт.

Манас алтынын чалдын аркасын
Кытырата басты дейт.
Исеминин капырдын
Чекесин кытырата басты дейт.
Атам деген кап болду,
Энем деген кап болду.
Алтай тоонун сыртында
Алты сан немиси бар экен
Исери-ай тоонун башында
Исери сан немиси бар экен,
Чаап чыгып кетти дейт!......
„Кимдин-Кимдин замана
Кан Манастын замана.
деп, бир-бир чыкырып ийди
дейт.
(Кап калмактын ичинде

II- Манастын замана —

Калмактын арасын
Ак кошакан бар экен.
Алманбет чора бар экен,
Ак тайке пулин нагри дейт.
Манастын ичинде
Ажибай, Таанбай деген
Эки те чорасы бар экен.
Алманбеттин келе жат-
кашын шытып, Ажибай,
Таанбай Манаска
айтат дейт.
«Кеч сорагын калмактан,
Шибиргеген калмактан
Сачык алып келгенде
Алманбет куп кайдалы?
Кан чарасын ичерсин.
Катуу бачит кишрасын».
Онда Манас турып айтат дейт,
Жаза жаак Таанбай
Жаш жаак Ажибай
Ол эмне дегенин.
Атрып асрып сен [illegible],
Ат [illegible] дебедим.

Тоңдоп асрап сен кийдиң,
Тон меники дебедим.
Жакшы болсо Алламабет
Чорабашы кыларбыз.
Жаман болсо Алламабет
Чорабашы кыларбыз..

"Ашуу-ашуу жер келсе,
Ашуу салат Алламабет.
Агыны катуу суу келсе,
Кечуу салат Алламабет.
"Алмазге ады тийбегин!
Алмазге ады катылба!
Жазы жаак Таласбай
Жазы жаак Аксыбай.
Кыдыра көрсө экен,"
Алламабетке көкчийин
Колдонон ташпан кайди деп.
Алламабетке соорыды
малды берди деп.
Кемери мынан эле,
Алламабетти коркчарага

Башчы кылып калды дейт.
Арасынан ай өтүп,
Анан жыл ай жыл өтүп,
Бир күн саар болду эле,
Алмамбет ат жарына буул
алып,
Аттын кае барды дейт,
Сүйлөп кае барды дейт.
Эл семирип бук болду дейт
Ат семирип жык толду.
Жортта турган чак болду.
Уринарга зоо барбы?
Уришарга жоо барбы?
Баяу жерде мал барбы?
Элоо жерде эл барбы?
Онда Манас туруп айтат дейт:
«Бугана габдың чын болса Алмам!
Шырык кат казы Накылай
Каламыды корда катын кор!
Кыятры
(кардбоёк) корда чачын кор!
Алма жетсе алкынынан кармат
Жогдо жетсе бырынынан кармат.

Сулоосундай керилип,
Сүйлөргө, сөзгө эринип,
Күдөрүдөй былкылдап,
Күчүк итей шыңкылдап,
Ата-энесинин кашына келгенин,
Берметке шурунун кашкан тагынып.
Өтө сулуу киши экен,
Барып ошону алып келип бергин!"
Алмамбет "Макул" деп,
Уй куймулчак сара ала
Уйгулгуткан Алмамбет.
Кой куймулчак дары ала
Койгулгуткан Алмамбет.
Тенир тапат үзөңгү
Тенибай берип минди дейт.
Үзөңгү бутка чиренип,
Найза көккө тиренип,
Куу найзасын өзөрип,
Көк темирдей көгөрүп,
Күндү күнгө бул улап,
Күндөп жүрүп кетти дейт.
Түндү түнгө бул улап,
Түндөп жүрүп кетти дейт.

Бетегелүү бел минен,
Белден чыккан шар минен.
Манас деген шериңе
Калың ногой элиңе
Манаш шамы тал түштө,
Малын барып түштү дейт.
Шоорук хан кызы Накылай
Өзү он бешине чыккан экен дейт.
Отуз кызда ойнајын,
Талада таш казан ойнајын,
Накыл жүргөн экен дейт.
Талада таш казан ойкон
Жүргөн жеринен Накылды
Ак билектен алды дейт.
Ат жалына салды дейт.
Алып жүрүп калды дейт.
Манас деген шериңе
Кайра жүрүп калды дейт.
Манас деген шериңе
Малыштамуу тал түштө
Малын келип түштү дейт.
Босого бийик ордуна

Байлап салам кылды дейт.
Энинге битик. эрдина
Итимип салам кылды дейт.
Жакипкан уулу жаш Манас
Жайнап кулун турда дейт.

Жакипкан уулу жаш Манас
Кыз алгандай болбоптур.
Кызык оюн корбоптур.
Баскан балдыз кӧрбедим
Жеңгинген жеңе кӧрбедим.
Бир күн саар болду эле
Манас туруп айтат дейт.
Үй кӧтӧрмӧчӧк сары ала
Ӧтӱлгӧткӧн Алмамбет.
Кой кӱтмӱчак сарт ала
Кайгылаткан Алмамбет.
Шоорук кап кыза Накылай
Жакшы кӧрӱп баладан,
Чакырып алдым Тынаадан,
Кыз алгандай болбодум.
Кызык оюн кӧрбедим.
Жеңгинген жеңе кӧрбедим,
Баскан балдыз кӧрбедим,
Атакама айта бар!

Маңа лайык кыңґапсин.
Маңа лайык ґапбаса,
Башын катдан кесемин.
Кабаргасын сөгемин.
Канын іисерге төгемин.
Ак кылса кудайдан көремин.
(Карпаса)
Ат кудалыпчак сара ала
Узингиңуткан Алмамбат.
Кат кудалыпчак сара ала
Катингиңуткан Алмамбат.
Кунди кунге булап,
Кундан паррит кетри дейт.
Тунда туне улап,
Тундеп исурип кетри дейт.
Кадиң Ногай элине
Ташима муутал руже
Ташас доген исерине
Ташып келип кутри дейт.
Босага битик барлина
Бойсат салам берди дейт.
Ишиги битик эрдине
Иташып салам кылда дейт.

Ишкирип ыйлап ийди дейт.
Айланайын кат ата!
Кагылайын кап ата!
~~Кара кат кызы | Катынкой~~
Жарык кан кызы Айланаи
Исакит көрип баладан.
Чакыртып алдымга маладан.
Кыз алгандай бодабатир,
Кызык оған көрдетир.
Басканбалдыз көрдетир,
Желмитен үсеге көрбетир.
Маңа ылайык кыз тапсын!
Маңа ылайык табмаса,
Башын койдай кесемин,
Кабырасын сөгемин.
Каныи үсерге төгемин,
Ак кылса, кудайдан көрешин.
<u>Атасы:</u>
„Кара өзиңе кат тонай", деп,
Куудын канаты куйган,
Тулпардың тулягы куйган,
Бир биябан ғоша кыз издеп,
Түшип кетет дейт:
Арасынан ат өтип,
Ак онеки үсеги өтип,

Атти ыргайдай болып,
Тизи торгайдай болып,
Бир дашти биябанда
Кетип бара жатса,
Бир сағир бала алдынан чықты,
Кой кайтарип жүрген экен дейт.
Өзин жанини бир токтиға
жүрген экен дейт.
Өзи кариялардан эшиткен
экен дейт:
„Жакипкандин жолында
пири жүрет экен" деп.
Жалғиз токтиёни ғарап
итирип воюп, жайтандар-
чилик калип калди дейт.
Энди Жакипкан жоли-
нин келген экен дейт.
Эрикинче итти жеат,
Карикинча кайтри жеай,
Башина пашич кайдирип,
Дер дайин уштап калди дейт.
Бирок чечип айганин кетти:
Тяпам!
Мен жсайг адамми экен.

"Јолдоп калтын мын."
деди. Онда бала:
— Айлапайдын кан ата!
Кагылайын кан ата!
Мен сокыр бала болсом,
јеҥимди бир токпокко јуурсам.
Jе менин токтумды
толон берип кет! Jе
ордыма бир ноокол поурын
берип кет! — деди.
— Эй кыз таланкайдын баласы! Мен сага кой
сооп бер дедимби?
Эчки сооп бер дедимби?
Тарт атты! — деди.
— Эй кыз таланкайдын баласы!
Кӧтӧр колымды! —
Колын кӧтӧрӱ минон
минен „Оомын!" дедилe.
Аяктай алтын, курандай
кулмын пайда болды.
— Эй айлапайдын кан ата!
Сиз эмне јеринде поу-
резиз? Шунча атыҥыз

арып, тоңкуз тазып. – деди.
– Э айланайын балам!
Теңдеш кан Манас деген
уулу туулуп, окшош лайык
кыз издеп жүрөмүн. –
деди.
– Айланайын кан ата! Ана
карашың жайкан кара кан-
дын таары. Кара кан кызы
Канышкей.
Каламыңды корда, кашта кор!
Кешилиңди корда, таштап кор!
Өмүрүн өчүрбөйүнө кор!
Таз карадай торалып,
Такыяга чачы оролуп,
Өтө өткө кыз экен. Уулуңуз-
га жуп мунасып. – дейт.
Эртең менен кайтып кетти
дейт. Кетип бара жатса,
Жоорукан кызы Жаклай
аясына торгалып келген
экен дейт.
Бир жерден куу алат,
Бир жерден тезек алат.

— ~~Әз атанайын балам!~~
Арасы жақын қалған жоқ
депті.

Намаздыгер күн бата,
Элдин алда жети жаса
Қарақоттың үйіне кіріп
барды депті. Бир путы
кирип, бир путы кире.
Элекитте Қарақот қызы
Қарамәттуу нерсе жоқ.
Қарашынуе билип алды деп-
жатана айтты депті:
— Бек атасы бар туруп,
Безелепип бек болмап,
Безерге тийбейсин.
Қан атасы бар туруп,
Қадалапып қан болмап,
Қапқарга тұрып тийбейсин.,
деди Қашқот.

Жақын қан ану ұғып,
Қараз қонақа жай алып;
Эртең мінөп, қатып, кетты депті.
Кетип бара жатса,
Қот қызы Нақлай Шоары-
торкилеп ағасына
келгеп жоқ депті.

Бир жерден куу алат,
Бир жерден казан алат.
Алма жейсе, алма-
лыгынын коринет.
Балда жейсе,
Бакининин коринет.
Сулуусундай керилип,
Сүт жерге сөзге эрилип,
Өтө сулуу кыз экен.
Онда Жакыпкан Талас
деген жерине,
Талимагын жал түшүрө
Талип келип жүрдү дейт.
Онда Манас туруп айтат
дейт:
Барган жериң бакйыбы атай!
Кыз коошуңа жакйыбы атай!
— Барган жерим баккандыр,
Кыз коошума жаккандыр.
Тоорккан кызы Жакылай
Тообунган акылай.
Алма жейсе, алмалыгынан
коринет.

Кезде исе,
Бакшынан көрүнөт.
Саңа балам!
Шул мунасып экен.
Онда Манас туруп айтат
деп!
"Каракан кызы Каныкей
Карамайтуу дечи эле.
Кайтарак мал салып,
Кайгандын ишим?
Катын салган камызды
Эркек тапбайт деген
Элине?
Алты айчылык жол
баскан.
Алтымыш эрди бир караган.
Жети айчылык жол баскан.
Жетимиш эрди бир карган,
Калмактардан Жолой
Аны кучакташкан досы экен,
Муну бир чакырып алды дейт.
Кара уйлардеп үй калган,
Кайберен нойийип мал кылган.
Катаган уулу кан Кашат.
Кучакташкан досы экен.
Муну бир чакырып алды дейт.

Байыр байлар бар экен,
Байыр байлар ичинде.
Эламан байлар бар экен.
Эламан байдын тогуз уулу
болчу экен.
Тогуз уул кенжеси,
Эламан байдын эркеси,
Кучакташкан досу экен.
Муну бир чакырып алды дейт.
Кытайлардын
Кыр түрүттүү Коңурбай
Кучакташкан досу экен.
Муну бир чакырып алды дейт.
Алтымыш түйөгө ат артып,
Токсан түйөгө тай артып,
Кара кандын шаарына
жөнөп калды дейт.
Берсе, Каракандын кызын алып
келебиз.
Бербесе, Каракандын шаарын
ыйкарып чаап келебиз.
Түндө түнгө түн улап,
Түндө жөнөп кетти дейт.

Каракоодун таарып,
Капас барып басты дейт.
Элин кара-кандын таарыка
Бир чакырым калганда
Өзүбүздүн растан аналы-
дан,
Чатыр тигип калды дейт.
Алмамбетти Канышейге
Элчи кылып жиберди дейт.
Жигиттикан Алмамбет,
Чаап түшүп кетти дейт:
„Каракат көзү Каныкей!
Манаста кооның барбы эле?
Каныкейдин ачуу келди дейт,
Зейни кайтып калды дейт.
Жаба салма урчукчей,
Жалгыз туума буркуттей
Мурутгары бурулуп,
Жекелери куруушуп.
Каныкей аттарына буламып,
Сүйлөп коё берди дейт:
„Бек атасы бар туруп,
Бөзөлөнүп бек болгон,

Безериге жетпейт эмес.
Кан атасы бар туушуп,
Кадалашып кан болгон,
Канкорчу туудун жетпейт эмес.
Каяша сөзүн угуду дейт,
Кол куушуруп турду дейт.
Мунун чачбай, токбой
Манайка атпып келди дейт.
Манастын ачуу кайып калды
Жаба салма дейт.
Жалгыз тууума ургутпей.
Ачуу келип калды дейт.
Каракандын саар чыккан
падасын,
Саар кууп алды дейт.
Кечки чыккан падасын
Кечинде кууп алды дейт.
Кара кандын маарын
Түшкүнде талап алды дейт.
Каракандын маары
Киргейин десе, үйү жок.
Минейин десе, аты жок,
Ач белеске келди дейт.
Төртүнчү күнгө өткөндө
Кара кан кызы Канкей

Кырк кызды кошчу алып,
Бир кызды башчы алып,
Кырк бир кыз болуп,
Чыгып келди дейт.
Кырк кызды кырк чарасына
Алып берди дейт.
Эми Манастын ачкычы
Келип калган экен дейт.
Бир эшик тапшырып,
Бир үч сырач тапшырып,
Сырачты эшиктин пешинга
Сыйпап эшикке ~~[illegible]~~.
Майлымчынын боз тиктирип,
Айдап кетти дейт.

Эми Алмамбет Манастын бир кабар алайын деп
Манас өзү эле келсе,
„Канкей каякка кетти?
Каякка турду?" деп, сурады.
Анда Манас турып айтат дейт:
„Майлымдардын боз токайдан
деп, бирок Алмамбет кабар ал!"
Майлымдардын боз токайга барса,

[illegible]

Канышкей маймылдарды
Боз токойдо чууртат" дейт.
Эшек кара карап айкарса,
Каныкей бери карап бакырат
Каныкейдин:
Тырмалбаган бети жок,
Айрылбаган эти жок.
Каныкей алаканын так
кагып,
Шунду арашан кылат дейт.
Алмамбет туруп айтат
дейт:
„Кекри кызашка берген" дей,
Ак кагызга котерип,
Ак түтөнүн сүтүнө чайкап,
Ак никесин берди дейт.
Эми Талас деген жерине
Кабыргу ногой эшине.
Кырк чорасы менен
Кардыгач карындашы менен.
Көчүп калган кези экен.
Көкчө көз, Көз кайнап
Калмак бар экен дейт.
Жейбенин суур экен дейт.

Кийгени куур экен дейт.
Жолоочу жолун тоскон
экен дейт.
Жолго казан аскан экен дейт.
Өткөн жолоочуга
Чөп берип жаткан экен
дейт.
Манас барса, уу бермекчи
касында экен дейт.
Манас кырк чорасы менен,
Калдарбач кайындышы менен,
Каныкей катыны менен,
Келип түшүп калды дейт.
Эми көкче көзөмүнөн көз
калды
Аяк сунуп калды дейт.
Кырк чорасы кырк жерге
Жатып калды дейт.
Эми Манаска аяк сунду дейт.
Манас бир жутуп ийди дейт.
Мөмөсүн көзү сузулуп кеткенде
Кылычты тута берет дейт.
Манас көзүн ачканда
Кылычты аркасына
Тута берет дейт.

Манас эшике
Бир кеүгүгүн чыкты дейт.
Как кулагын миңди дейт.
Азаңкок тоого карап,
Ысөнөп калды дейт.
Азаңкока баргында
Көкче көз минен Көз Калман
Аркадан кеөзе барды дейт.
Азаңкок ок атып эле,
Манастын казандын кара
баары
Калдайтын түшүп калды
. . . . дейт.
19 23/VIII 47
Жоокоттур р-ну, Кеңеш
с/с., Федорав к-зу,
Бөлөк Сарт кыштагында
Тамов Ахундан

Мидтонав К. Г.

Эскертүү. Манасты бир нече өлтүрүп бир нече тирилет экен. Биринчи өлтүргөнү ошол.

Ташов Ахундун өмүр баяны

Ташов А. 1890-жылда Жокот р-ну, Кеңеш с/с, Федоров к-з/ы/ус Бөлөк-Сарт кыштагында туулган.

Атасы Таш Сайбов Манасчы болуп 1902-ж. 63-жашында өлгөн. Уруусу Адигинеден Бору, Борудан Конске уруусу. Атасы Манасды кызык-чылыкка элди күлдүрүү үчүн жоон-топко айтып жүргөн. Өзү абдан кедей болуп батрак болуп

жүргөн. Жери да бир танап гана болгон. Бала-чакалары 6-7 болуп алардын кышында кекилик кармап баккан. Кекиликти кар түшкөндө тузак менен кармаган. Жайында Анисан, Маргалан Өзбектеринин малдарын кышын келип, жайлоого барып багып, алардын сүтү менен балдарын баккан. Чоп, орок убагында бирөөлөргө чоп чаап, орок оруп жүргөн. Ахун бүгүнкү күндө колхоздо звеновод болуп иштейт. (Төмөнкү айдалын аны таярлат ат.).

Ахундун өз оозунан.

19 29/VIII 47

III. Манас

Садиков Чал бул жолокту жаманак элинин жолокчусу Шаймардандан 1910-же. үйрөнгөн. А, Ош р-нунда Исакы-Арык деген жерде турган.

Шаймардан Манасчы 1850-жылда туулп,
1911- „ - өлгөн.

Шаймардан Манасчы Чоодок Манасчыдан үйрөнгөн экен.

(Ардагы бетке кара!)

x) Ош обл. Жоокат р-ну, Кезен с/с. ~~Шан~~ Тобо колхозунда 19 4/IX 47-же.

Айтуучу: Садыков Чал
Жыйнаган: Мифтаков К.Т.

III. Манас х)

I. Манастын балалык чагы.

~~(Кочуу жолу)~~

I

Жакып хан

Катыңдар да мен элем,
Батыңдар да мен элем,
Зорыңдар да мен элем,
Кулагын жок куу чокуй(и)
тарттыңдар!

Чыйырдыга:

Беш кабыргаң сөкбесем!
Кайдан каның төкбесем,
Эмектен кардың жарбасам!
Алыга кетип өлбөсөм!
Менин пәрзәнтимдин жокту да.

Чытырди

Эй Жакип:

Эр элликке чыкканда,
Катын кыркка чыкканда,
Санидеги башынг кайтбасанг!
Бир кудаюди айтбасанг!
Кудайлыкни кылбасанг!
Кандай кудай санга берсин?!

Тöрт тулик малдан
Бир тогиздан сойтипра,
Ак мазарда
Бала тилеп калыпти.

Чытарди:

Тунде жаман туш кöрдим,
Тук уйкимди уч болдим.
Бир кolимда ак алма,
Бир кolимда сар алма,
Карман эле жорыпмин.

Жакипкан

Эй кампир!
О гана габинг жалгандар,

Бу гана гәбиз жамандир.
О гана гәбиң чын болса,
Кудайлар бизге бериптўр.
Кымсалар уйге кириптўр.
Тәңрим бизге бериптўр.
Текелер ташга кириптўр.

. . . .

. . . .

Бала мазардан келген-ден кийин:
Эки кунде экиедет болды,
Тогуз кунде топпайдай болды.
Ошентип Манас энесинин ичинде тогуз айга жетти.

Манас (Энесинин ичинде)

Алтты карин май бузип эне!
Аганин оозин май жоолачи эне!
Жетти карин май бузип эне!
Жеңенин оозин май жоолочи —,,—!
Алтти кары бөз бузип эне!
Аганин башин агартчи эне!
Жети кари бөз бузип —,,—!
Жеңенин башин агартчи эне!

Табылгылуу жерге туу эне!
Табылгыдан катуу болайын-..-!
Карагайлуу жерге туу эне!
Карагайдан узун болайын-..-!

Манас туба баштан,
бир колу чыкканда:
Карагайдын бир бутагын
Катуу узун алды.
Табылгынын бутагын
Тартып узун алды.
Коканга каре этип,
Жерге баш тарс этип,
Жылга минен жыык болуп,
Бала жатып калды,
Козу өтуу келди.

66 жана 2 аны Манас-тын өлтүрүүгө маслаат кылып, алып кара кушту жонотту. Бирок жаңы туулган бала талдан жаа кылып, түйдөн ок кылып, ~~Ал~~ Кара кушту атып алды.

Алгы күндө ата деди,
Экинчи күндө эне деди.
Экинчи байпакка эки таш салып,
шакылдатып, сипап өлтүрүп
калды.

Четалар:
Беш теректи бешик кылды
Жалгыз теректи жалжан
кылды.

. . . .
. . . .

II

Манас жетти жашарда
атасынын бүткүл ишин
өз колуна алды.......

III. Манастын Жакыпка айтканы.

Манас (12 ж.)

"Кытайдын журтун аралап ата!
Калмактар сулуу таап бер ата!
Орустун журтун аралап ата!
Оногон сулуу таап бер ата!",
деп,
Жыртылбас чарык кылды,
Түгөнбөс азык кылды

Чыңыгындан боздо мышыгызды,
Торкадан тонду кийгизди.
Бир сагызган тутуп берди,
Сагызгандын куйругун
Кыш-казыл кылып жуулуп,
Калпагына байлап берди:
"Эне! үйүң сагызганга
жүн чыкканча кыз кара!"
деди. Эгерде сагызгандын
куйругуна жүн чыкканча
катын табылбаса,
× үйүң дүйнөдөн катынсыз
өтөмүн" деди.

Чоман (Чыйырдыга)

Эне! (катын)
Айжан азып калганбы экен?
Тондон тозуп калганбы экен?
Жалгыз уулуң кан Манас
Ток мойнун өсүп калганбы экен?

Чыйырды.

Айжан бир азган жери жок,
Тондон тозган жери жок.
Жалгыз уулуң кан Манас

Тоң моюн экен теери жок.

Чопан (Кайчы)

Менин байым Шоорукан эне!
Шоорукандын теери кызга бар.. —!
Эң кичик кызы Наклай —, —!
Тил албаган капар-ай эне!
Чулмузга үчүн кыз тагар..!
Бу тапбаса бу музапатта
Кыз тапбайт. Чыпурды
Шоорукка барды.

Чыпурды (Шооркага)

Каз баласы сенде бар,
Кара лачын менде бар.
Коюн берчи салайын
Андан теере алайын.

Куда болуу

Айтып боол ай чатыр,
Айды менчеп fикри Манас.
Күмүш боолуу күн чатыр
Күндү менчеп fикри Манас.

Энесин дурбу менен караткалды,
Энесине
Үйүрүлүп жөнөп баштады.

Манас

Куйушкан куйма алтын,
Куйуштура бек тартты.
Каптыргаан кайма алтын
Кайыштыра бек тартты.
Тышкы оланды баш тартты,
Ичкы оланды бек тартты.
Көмкөрө эгер көк көпчүк
Көңүл лесинен токуду.
Темир тапан узангы
Тепбей ыргып минди.
Түркү боюн сыйлаган,
Туутан жерин кыйлаган,
Кош карайгур жактырган.
Туманды карап бактырган,
Аламды найза ак желек
Ак желектүү алды Манас.
Сугарына суук Маша соолон,
Кынганнына токсан уча кончон.

Жат полатты алды Манас,
Жайнатып атка минди -,,-
Отуз өгүз терисин
Оюп кылган булдурсун.
Кырк өгүздүн терисин
Кыйып кылган булдарсын.
Чыпчылайын камчы урду,
Дүпүлдөтүп жортурду.
Кемегедей жерди
Кырта басырды.
Орадай жерди
Оё басырып кетти.
Чаңкашына чаң жетпеди,
Жеткенине жел жетпеди.
Жебелеп аткан ок жетпеди.
Энесине жете барды,
Энесине сөзүн айтты:
– Эне барган жериң бакпадыбы?
Кыз күлүгү жактыбы?

Чыйырды

– Барган жерим бак кан жок балам!
Кыз көөнүмө жаккан жок -,,- !
– Эне!
Кыз жакпаса, ушу дүньядан

гадайчылык кылып керер-
мин.." дедида кетип калды.

Чыйырды:

- Ойнот атпкан гáбиле,
Осрак балам чып бүжот.
Азилдеп атпкан гáбиле
Арам балам чын пүтот.

Чийне келиптри.

Алмамбет

- Эне!
Бапат исериң бакпыбы?
Кыз коюшуң исакпыбы? —

Чыйырды:

- Бапат исерим бакпабаган,
Кыз коюшума исакпабаган;

Манас келип кирди.

- Коңурат бойпн корзиңбы эне!
Сүйлөрит гáбиң үкпиңбы эне!

Чыйырды:

Коңурарип боюн мен кордум балам!
Кындарип ишан мен кордум—,—!

Тилиңде сагыш бар экен балам!
Каргаганы кайт болбас —"— !
Эрге каргышың күч экен —"— !
Черине карап албайсың —"— !
Чтириңдин камчы салбайсың —"— !
Алдына катын албайсың —"— !
Артыңдын камчы салбайсың —"— !

Манас муну уккандан
кутулуп:
Алтындан кылган доолду.
Айды мелжесеп какты Манас.
Күмүштөн кылган доолду
Күндү мелжеп какты Манас.

Кырк чорасы жыйын болду.
Баалыгы кирип келди:
Жайына көкүл жаш уул:
Жакшы туулган боз-уул!
Ыраманддын ырчы уул!
Куурчактан куу жигит,
Куулангандан шум жигит. —
Сейрек, Сырғак эр чора
Жамбодон болгон эр чора.
Жаш алаң кылыч жалмантын,
Кырғай баш Көкчүн Кыргыл чал.

Чаралардан таз байтат,
Чоң казандын тез кайнат.
Жалпак жылдыз Чамбай чоран,
Эң кичиги Ажыбай
Эң жаштары [illegible] —*)
деп, Чоралары Жакып бай,
Манастын алдына келди.

„Атамдын жарлыгы тоган,
Жылкысын айдап баргыла:
Мен бүгүн Тоолайга барып,
Тамашасын турам." деп,
Манас атка минди,
Чимилдатып камчысалды.
Дүпүлдөтүп жаратырды,
Келечедей
Жерди керте басарды.
Орадат жерди бө басарды.
Манастын чаңкашына чаң жетпейт.
Жебе менен аткан ок жетпейт.
Күндүз-түнү жол жүрүп,
Жолда жаман токсурип.
Түн ортосу болгонда
Жоорук кандын жакына
Манас басып барып калды.

*) Эрте сары Тоокудук,
Эң кийинки салкырга.

Ат байлабас, куу казыкка,
Ак атын байлады Манас.
Камчысын илбес каалга
Камчысын илди Манас.
Өт боюнда ишик кабат,
Шүткүм кылды Манас.
Анан Жаклайдын жанына
басып барды.
Жаклай бою жок боз
борчукта жаткан экен.
Манас жанына басып барды.
Кытайдан келген кырк тончу
Кыдыратты сокту Манас.
Сулайылдай бойуна бой те-
ңештри Манас.
Сүксүрдөй сона мойнуна
Ак билекти тартты Манас.
Жаклай чочып ойгонуп, кетти.
Сен кандай немесиң?
Менин атакемдин жайына
Күк эткен кузгун келчү эмес.
Күк эткен кузгун келгенде,
Күтүргүн куйбей кетчү эмес.
Атакемдин жайына
Как эткен карга келчү эмес.
Как эткен карга келгенде,
Канатын куйбей кетчү эмес.

Манас: карап,

„Агаздин полаттан кылган биз
Болгон ачкан кан Манас.
Ат байлабас куу казык,
Ат байлаган кан Манас.
Камчысын ийбес каама
Камчысын ийген кан Манас.
От башында шиш кабап,
Шуткимди кылган кан Манас.
Сенин кытайдан келген кытапты
Кыдырата сокккан кан Манас.
Сенин сулатурдай башыңа
Бит тежешкен кан Манас.
Суксурдай сока мойнуңа
Ач билек арткан кан Манас.“
деп, өзүн таанытты.

Накылай:

„Менин жезим сен эмес,
Сенин жезиң мен эмес.
Сен кышында ноатын,
Бит болгон Манас!
Кышкычы кууга
Бит болгон Манас!
Коктуда карын,
Ит болгон Манас!

Көтөлбөгөн кулга
Бий болгон Манас!
Төлдөн бир төлдөн,
Өтүп ал Манас!
Төлтүшүң таап,
Катып ал Манас!
Кулдан бир кулдан
Өтүп ал Манас!
Курдашың таап,
Катып ал Манас!
Кап-кап десе, кой кобат,
Кайдан бир жаман жексиң Манас!
Кет-кет десе, эт итет,
Иттен бир жаман жексиң
Манас!
— Ак бетке кайлап талапсың,
Сен кандай ушак жалапсың!
— Айрып теңир ак болот,
Ак болот менен урбаймын
Манас!
Айры бөлек кылбаймын Манас!
Эки түгөй көк добет Манас!
Жоонго сага бербейин-, -! —
деп, турганда, Жакып ак
болот менен Манастын ала-
кашына урду.

Алаканынын ортосу тешилип,
Сыртына чыгып кетти.
Манастын чычаладай көзү чыгатып, чын ачуусу келди. Манастын кенжесинде жабагы тайдын жалындай жалы бар экен. Чын ачуусу келгенде, жалы эшип чыга түштү. Манас ошентип жатканда, Кайып энеси эшикте тыңшап турган экен.

Кайып энеси

„Айланайын келиндер!
Үйүлөйүн келиндер!
Эки лачын баласы
Жени таланышып калыптыр.
Айланайын келиндер!
Эл четтирип койгуңар!"
деп, Кайып энеси кете берди.

Ошонун эки ортосунда уйгаткан катын менен эшикке чыгып, атка минди.

Мини алып, Манас айтты:
„Атаңдын кулдан кылган ордасын
Кул кумурсак кылбасам!
Атаңдын таштан кылган ордасын
Япан тамырчак кылбасам!
Сенин тууралап бериң тилбесем,
Тутамдап чачың кыркбасам!
Башыңа кара салбасам!
Менин кан Манас атым өчпөйбү?
деп, Манас жооп берди."
Манас кырк чорасына
жейин барди. Чоралар
майды айдан келип калган
экен.

Манас.

Кырымгырдын кырк чора!
Жайтыгырдын жок чора!
Жао дегенде жок чора!
Махкамырак туруңа!
Шоорук кандын кошуну
келишти.
Шоорук кандын кашыны
кирип келди.
Уруш башталып калды.

Чоңалаң мылтык чоп атты,
Кара ала мылтык карс этти
Манастын чоралары качып
чыга берди.

Алмамбет Шоорук кан-
дын куба баштады. Кубуп
барып полаттан кылган боз
боз корганына куча барыш-
та десин, Шоорук кандын
кочугун чага сайып кат-
ты.

Шоорук кан

Аттеңи Манас!
Жаман шерменделүү эсоо экен!
Манасты чакырып келип,
кызымды нике кылып,
берейин. Ошо күн чакырып
Кара суута нике кылып
берди.

Манас Накланыйдын үйүнө
палванга түшкөн немедей
найназдан баш барды:
Оң сүйкесин көтөрүп,
Оң бетинен өптү.

Сол сүйкесин көтерип,
Сол беринден бир отту

Манас:

Шоорукнан кызы Жаңылай!
Тил албаган капыр-ай!
Кол алышып кагындашып
жарып калды.
Жакылайдын
Кыз Сайкалдын кыздыгы
Кыл аркандай кычырады.
Жаңлай кыткырып шоокум
салды.
Шаокиншина
Караадагы кай уруп кетти.
Тыңчаган
Кенжин кыздын баары урушти.
Манас шуушп минеп жарып
калды.
Манас эртең минеп кетебиз
деп, сөз атып жатат.
Төрт китдин төмен жагында
Төрөшип шимкен багында,
Кайпардын кара сазинде
Мен кече беш баланы эркийт
Чуру кынып жорчинде,

Ала-Тоонун аркасында
Чым оодарып көйгөнүн.
Чирпик сайып койгонун.
Жатма көкөл кеше уул
Жакшы туугaн боз уул,
Кужнайдин куу ноюгат,
Кудугенгон шум неугат.
Ут-кулшимчак сары ана
Ойлгуркан Алмамбет.
Ой Алмамбет баатыр чорам!
Мени оша жерге жеткизип
кой чорам!
Жакылайды алып жонон
кетип калды.
Манас келдаа айткан
жерлерине жашып калды:
Торткулдин томен жагында
Торенин тиккен багында
Эртезген жатты.
Кайнардын кара сазында,
Как чынардин озунда
жатты.

Аягы 2-дептерде.